

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1670>

Volume 6 Issue 6, p. 1071-1100, June 2013

KIBRIS'TA KURULMAK İSTENEN FEDERASYONDA EKONOMİK TEDBİRLER VE DIŞ YARDIM MESELESİ*

*ECONOMIC MEASURES AND THE ISSUE OF FOREIGN AIDS IN THE
FEDERATION SOUGHT TO BE ESTABLISHED IN CYPRUS*

Doç. Dr. Soyalp TAMÇELİK

Gazi Üniversitesi İİBFUluslararası İlişkiler/Siyasi Tarih

Abstract:

In this research, the protective measures in the economic structure of the federation sought to be established in Cyprus and the issue of foreign aids have been addressed. From this point of view, the main purpose of the research is to show what the protective measures that must take place within the economic structure of the federal state will be, how they will function, the characteristic of the mechanism of action, and how the methods of receiving and using foreign aids can be.

For reasons such as the acceptance of a single currency and the construction of a single tariffs wall following the establishment of a federal state, it is presumed that special measures and protective provisions can be implemented in order to eliminate the detrimental effects of the economy and to protect the federal state administered particularly by the Turkish community.

Based on this, according to the new system to be established in Cyprus, it is believed that the economic relations between both federal states will first be subjected to a protective system of preferences for the particular amount of

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

products and services and will be based on a limited free trade. The main purpose for such implementation is to protect the Cyprus Turkish industry and trade from domination and negative economic effects.

Based on this fact, the research consists of three main sections. In the first section, what the protective measures within the economic system envisaged to be established in Cyprus can be have been observed. In the second section, the fundamental rights concerning the protection of the consumer in federal Cyprus have been evaluated. In the third and final section, the varieties of foreign aids and their functional characteristics according to the new system to be established have been addressed.

Key Words: Cyprus, Ghali Plan, Annan Plan, Federation, Economics, Protective measures, Foreign aid.

Öz

Bu araştırmada, Kıbrıs'ta kurulmak istenen federasyonun ekonomik yapısındaki koruyucu tedbirler ve dış yardımlar meselesi ele alınmıştır. Buradan hareketle araştırmanın temel amacı, Kıbrıs'ta taraflar arasında cereyan eden görüşmelerde federal devletin ekonomik yapısında yer alması gereken koruyucu tedbirlerin neler olacağı, nasıl çalışacağı, etki mekanizmalarının özelliği ile dış yardımların alınma ve kullanılma şekillerinin nasıl olabileceği gösterilmiştir.

Federal devletin kurulmasından sonra tek bir para biriminin kabulü ve tek bir gümrük duvarının ihdası gibi nedenlerden ötürü, ekonominin kötü etkilerini bertaraf edebilmek ve özellikle Türk halkı tarafından idare edilen federe devleti koruyabilmek için özel tedbirlerin ve koruyucu hükümlerin uygulanacağı tahmin edilmektedir.

Buna göre Kıbrıs'ta kurulacak yeni sisteme göre her iki federe devlet arasındaki ekonomik ilişkiler, ilk başta belli miktardaki mal ve hizmetlerin *koruyucu bir tercih* sistemine tâbi tutulacağı ve *sınırlı bir serbest* ticarete dayanacağı düşünülmektedir. Bu uygulamadaki esas amaç, Kıbrıs Türk sanayini ve ticaretini tahakküm ve olumsuz ekonomik etkilerden korumaktır.

Bu gerçekten hareketle araştırma, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kıbrıs'ta kurulması düşünülen ekonomik sistemde koruyucu tedbirlerin neler olabileceği incelenmiştir. İkinci bölümde federal Kıbrıs'ta tüketicinin korunması ile ilgili temel haklar değerlendirilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise kurulacak yeni sisteme göre dış yardımların çeşitleri ve fonksiyonel özellikleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Gali Plânı, Annan Plânı, Federasyon, Ekonomi, Koruyucu Tedbirler, Dış yardım.

Giriş:

Günümüzün dinamizmi ve insanoğlunun sınır tanımaz mücadelesi, hayata yepyeni anlamlar ve değerler kazandırmıştır. Amansız rekabet ortamında şekillenen yeni kavramlar, bireyin yaşam tarzını değiştirmekle birlikte, daha önceleri hayali bile kurulamayan modern haklarla ve yükümlülüklerle donatmıştır. Bu anlamda XXI. yüzyıldaki toplumların hayatına *hukuk* ve *ekonomi* damgasını vuran iki önemli unsur olmuştur.

Aslında bireylerin tüketici olarak korunmasıyla ilgili kavramlar, ilk kez XIX. yüzyılda ABD'de telaffuz edilmeye başlanmıştır. Ancak konunun toplumsal bir problem olarak ortaya çıkışı ise 1950-60'lı yıllara denk gelmiştir. Özellikle ABD'de filizlenen tüketici hareketleri, zamanla Avrupa'ya, oradan da inceleme konusu olan Kıbrıs'a da ulaşmıştır.

Esasında XX. yüzyılın üçüncü çeyreğini kapsayan söz konusu dönem, ekonomik özellikleri itibarıyla tüketim toplumunun uç vermeye başladığı ve serbest rekabetin piyasaları yönlendirdiği bir zaman dilimini ifade etmektedir. Bu çerçevede serbest pazar ekonomisinin etkisiyle dünya piyasalarına mal arzı artmış, kalite yükselerek orta ve uzun vadede en uygun fiyatın teşekkülü gerçekleşmiştir. Bu yönü ile tüketiciye sunulan mal ve hizmet miktarı çeşitlenerek artarken, ekonomik kalkınma ve tüketim patlaması gibi olgular, dünya gündemine girmeye başlamıştır. Ancak toplumların refah düzeyini yükselten bu gelişmeler, bir bakıma satıcı (aracı)-tüketici dengesini tepe taklak etmiştir. Zira maddî bakımdan güçsüz, bilgice yetersiz, örgütlenme bilincinden uzak tüketici kitleleri karşısında; organize, örgütlü, maddî güce egemen, hatta siyasal iktidarı bile etkileyebilen profesyonelleşmiş satıcılar bulunmaktadır.

Hal böyle olunca özel hukukta geçerliliği olan sözleşme serbestîsi prensibinin dayanağı zedelenmiş ve taraflar arası *eşitlik* kavramı telafi edilmez bir şekilde zarar uğramıştır. Çünkü sözleşmede serbestlik ilkesi, satıcı lehine değişmiştir. İşte bu noktada liberal ekonomi görüşlerinin rekabet şartları içinde tüketicinin kendiliğinden korunabileceği tezleri sarsılmış ve pazar ekonomilerinde, devletin tüketiciyi koruyucu tedbirler alması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu akım doğrultusunda önce ABD'de, ardından Batı Avrupa ülkelerinde tüketicinin korunması ile ilgili temel prensipler ve kurallar kanunlaştırılmıştır. Özellikle Avrupa Birliği (AB) müktesebatında yer alan bu ilkeler, 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile birincil mevzuat olarak değerlendirilmişlerdir.

Doğal olarak Batı'nın liberal ekonomilerinde yaşanan bu gelişmelere, Kıbrıs'taki toplumlar ve onun siyasal organizasyonları pek kayıtsız kalamamışlardır. Özellikle AT'ye giriş hedefi gözetilerek yetmişli yıllarda başlayan çalışmalar, toplumlararası müzakerelerde ciddi tartışma konusu olmuş ve 2004'teki Annan

Planı'nda bu yönde kararların alınmasına neden olmuştur. Böylece taraflar arasındaki görüşmelerde ilk kez ekonomik yapının özellikleri, parametreleri ve koruyucu tedbirleri ifade edilmeye başlanmış ve konu, ilke olarak hukukî zeminde tartışılmıştır.¹ Öte yandan bu ilkenin işlevsellik kazanabilmesi için gerekli birtakım tüzük ve yönetmeliklerin çıkartılacağı da kabul edilmiştir.

Bu araştırmada uygulanan yöntem konusuna gelince, konu esas itibarıyla süreç analizine dair bir yöntem uygulanmıştır. Dolayısıyla geleneksel hadise naklinin yerine, daha çok analitik tarih ikame edilmeye çalışılmıştır. Bu yöntemle, Kıbrıs'ta kurulacak federal devletin ekonomik faaliyet alanında koruyucu tedbirlerin ne olacağı ve dıştan alınacak yardımları hangi koşullarda kabul edileceği gösterilecektir.

1. Federal Kıbrıs'ta Kurulması Düşünülen Ekonomik Sistemde Koruyucu Tedbirler:

Kıbrıs'ta kurulacak yeni sisteme göre her iki federe devlet arasındaki ekonomik ilişkiler, ilk başta belli miktardaki mal ve hizmetlerin *koruyucu* bir *tercih* sistemine tâbi tutulacağı ve *sınırlı* bir *serbest* ticarete dayanacağı düşünülmektedir (Tamçelik, 2008:960-961). Bu uygulamadaki esas amaç, Kıbrıs Türk sanayini ve ticaretini tahakküm ve olumsuz ekonomik etkilerden korumaktır.

Bir başka deyişle federal devletin kurulmasının gerektireceği tek bir para biriminin kabulü ve tek bir gümrük duvarının ihdası gibi nedenlerden ötürü, ekonominin kötü etkilerini bertaraf edebilmek ve özellikle Türk halkı tarafından idare edilecek federe devleti koruyabilmek için özel tedbirlerin ve koruyucu hükümlerin uygulanacağı tahmin edilmektedir. Bu tedbirler Gali Fikirler Dizisi'nde² de, Annan Planı'nda³ da yer almıştır.

Yukarıda sözü edilen hedeflerin bir anlam taşıması ve başarılı olabilmesi için Kıbrıs Türk halkına uygulanan tüm kısıtlayıcı ekonomik ve diğer önlemlerin, vakit geçirilmeden kaldırılması gerekecektir.⁴ Zira kurulacak federal devletin öncelikli amacı, iki federe devletin eşit biçimde yararlanacakları dengeli bir ekonominin geliştirilmesidir.

Aslında her iki halk arasındaki ekonomik dengesizliği gidermek ve ekonomik açıdan eşitliği sağlamak için Kıbrıs Türk halkı tarafından idare edilecek federe devletin

¹ Bununla ilgili olarak bkz... "10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: BM Çözüm Planları, Tarih: 2002.

² Gali Fikirler Dizisi'nin 86-88. maddeleri bununla ilgilidir. Bunun için bkz... "Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992)", KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya: BM Çözüm Planları, Tarih: 1992.

³ Annan Planı'nda, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne katılım koşullarına ilişkin uyum senedi taslağının xiii. maddesinde "Kıbrıs Türk Kurucu devletindeki ekonomik durumun, ekonomideki bazı sektörleri korumak amacı ile sınırlı bir zaman süresince özel koruma tedbirlerinin uygulanmasına ihtiyaç duyabileceğine inanarak" şeklindeki ifadesi dikkat çekicidir. Bunun için bkz... "10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: BM Çözüm Planları, Tarih: 2002.

⁴ "1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri", KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Dosya: Türk Önerileri, Tarih: 1990.

kalkınmasını temin etmek gerekecektir. Bunun için de Türk federe devletini özel tedbirlerle geliştirmek ve kapsamlı programlarla desteklemek gerekecektir. Dolayısıyla bu amaç için özel bir fonun kurulması da şart olacaktır. Bunun yanı sıra yabancı hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların, bu fona iştirak etmesi için Güvenlik Konseyi'nin daveti gerekli bir şart olarak görülmektedir. Dolayısıyla federal Kıbrıs'ta dengeli bir ekonominin gelişmesine yardımcı olabilmek için federal cumhuriyetin tümünde eşit ücret verilecek ve çalışan kişiler, bu ücret üzerinden ödenecektir (md. 86 ile 88).

Bununla birlikte Kıbrıs'taki her federe devlet, federal vergilendirme sistemine ek olarak kendi ekonomik amaçlarına ve ihtiyaçlarına uygun olarak kendine mahsus vergi sistemi uygulayabilecek ve vergi hadlerini saptayabilecektir (Tamçelik, 2010:269-285). Ayrıca federal Kıbrıs devletinin kuruluşuna ilişkin anlaşma gereğince, federal cumhuriyet, içeriği her ne olursa olsun, Yunanistan ve Türkiye ile yapılacak olan tüm anlaşmalarda en ziyade müsaadeye mazhar millet hükmünü uygulayacaktır (md. 89 ve 90).

Federal cumhuriyetin kuruluşundan önce yukarıda belirtilen özel programların ve tedbirlerin hazırlanması için iki toplumlu bir komitenin kurulması da tasarlanmıştır (SİSAV, 1993:14). Bunun yanı sıra adı geçen komiteye destek olmak için BM Kalkınma Programı (UNDP) tarafından destek verilmesi kararlaştırılmıştır (md. 91).

Buna karşın Gali Fikirler Dizisi'nde ekonomi ve ticaret alanında somut öneriler olmadığından, taraflar arasında gerekli dengenin kurulduğu iddia edilememiştir.⁵ Zaten KKTC'nin mevcut ekonomik yapısının zayıflığı bilinen bir gerçektir. Bu yapının, gerçekçi ve planlı bir politikanın uygulanması hâlinde, gelişmesi ve rekabet eder düzeye getirilmesi kısa sürede mümkün değildir. Kaldı ki daha sonraları Annan belgesinde de Kıbrıs Türk halkının, mevcut ekonomik konumuyla, Avrupa Birliği'ne tam üye olmasını ve üç yıl gibi kısa bir sürede serbest rekabet ortamına girmesi öngörülmüştür.⁶ Rekabet gücü olmayan Kıbrıs Türk firmalarının, yapısal ve finansman açısından rekabete açık yabancı firmalar ile yarışması, hatta ticarî hayatta kalması zayıf bir ihtimaldir. Özellikle rekabet eder konumdaki yabancı firmaların, Türk federe devletinde, herhangi bir kısıtlama olmaksızın, Kıbrıs Türk firmalarıyla eşit düzeyde ve aynı sahalarda faaliyet göstermesinin, Türk federe devletinin ekonomik yapısına, Kıbrıslı Türk firmalarının aleyhine olacak şekilde ters etki yapması beklenilmektedir.

Diğer taraftan, anlaşmanın imzalanmasından sonra Türk federe devleti, toprak düzenlemeleri nedeniyle, yaklaşık 52 bin kişinin göç etmesinden, Rumların kuzeye

⁵ "Olası Bir Federal Çözümün Ekonomik Yönleri ve Etkileri", KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Dosya: Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfı - Atatürk Kültür Merkezi Toplantıları, Tarih: 18 Eylül 1991, s. 28.

⁶ "10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: BM Çözüm Planları, Tarih: 2002.

yerleştirilmesinden ötürü yaşanacak ikinci iç göç dalgasından ve göçlerin etkisiyle oluşacak duraklama veya gerileme döneminden olumsuz şekilde etkileneceği tahmin edilmektedir. Bu durumda, zayıf olan Türk federe devleti, ekonomik açıdan, daha zayıf duruma düşebilecek ve Türk firmaları da ister istemez bu durumdan olumsuz etkilenebilecektir. Bir başka deyişle bu göçler, kısa ve orta vadede, öncelikle halkın alım gücünün düşmesine sebebiyet verebilecektir. Hiç kuşku yok ki siyasî ve ekonomik alanda yaşanması muhtemel sıkıntılar, sosyal istikrarı da zedeleyebilecektir. Esasında bu, en büyük tehlike olarak ortada durmaktadır. Zira Kıbrıs Türk halkı, anlaşmanın imzalanmasından sonra kurulacak muhtemel yapıdan ve AB üyeliğinden beklentileri çok yüksektir. Kısa vadede, halkın refah düzeyinde gözle görülebilir bir iyileşmenin olması beklenmektedir. En azından arzu edilen durum budur.

Ancak yukarıda bahsedilen ekonomik ve siyasî sıkıntıların yaşanması hâlinde, Kıbrıs Türk halkının beklentileri gerçekleşmeyebilecektir. Bu durum, halk kitleleri arasında *tatminsizliğin* ve *huzursuzluğun* yaşanmasına neden olabilecektir. Bu tatminsizlik ve mevcut sıkıntılar, Kıbrıs'ta yaşayan farklı etnik gruplar arasında, hatta aynı etnik grup içerisinde, istenmeyen olayların yaşanmasına da zemin hazırlayabilecektir.

Bundan da anlaşılıyor ki, Gali Fikirler Dizisi'nde tarafların baskı gücü üzerine inşa edilen tepkisel bir gücü vardır; ancak ileriye dönük ve önleyici bir içeriği bulunmamaktadır (Olgun, 1993:11). Aynı durum Annan Planı'nda da vardır. Dolayısıyla bir yandan Gali'nin, öte yandan Annan'ın planında, siyasî statü ve ekonomik gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, kaynak paylaşımı, egemenlik, federe devletlerde acentelik hakları ve toprak sınırlaması gibi konulardaki görüşleri bunu yansıtmamaktadır. Bu yüzden konuyla ilgili olarak Gali Fikirler Dizisi'nin veya Annan Planı'nın olduğu gibi uygulanması, birtakım sakıncaları beraberinde getirecektir. Bunun için doğması muhtemel sosyal ve ekonomik problemlerin önceden hesaplanması gerekecektir. Özellikle bunlarla ilgili önleyici çözümler düşünülmeli ve entegrasyona, yumuşak geçiş yöntemi desteklenmelidir.

Bu yöntemle, her iki toplumun yararlanabileceği dengeli bir ekonominin geliştirilmesi mümkün olabilecektir. Ancak bunun için alınması gereken "*koruyucu önlemler ve geçici düzenlemeler*",⁷ açıkça ortaya konulmalıdır. Hele hele Kıbrıs'taki federe devletler arasındaki ekonomik eşitsizliğin ortadan kaldırılması ve kurulacak yeni dengenin sürekli olarak korunması için büyük çaba harcanması gerekecektir. Özellikle bu konularda uygulanacak metot ve usullere dikkat etmek şarttır. Buna göre dikkat edilecek hususlar, aşağıdaki gibi ifade edilebilecektir:

1. Federal bir düzlem içinde Kıbrıs'taki her iki ekonomik varlık, hitap ettikleri halkın ekonomik yararına olabilmesi için *ekonomik bir birliğe* doğru yönlendirilmesi

⁷ "BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar'ın Güvenlik Konseyi'ne Sunduğu ve New York Zirvesi'nde Yaptığı Açılış Konuşmasını da İçeren Raporun Tam Metni", KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Dosya: BM Önerileri, Tarih: 26 Şubat 1990.

gerekecektir. Ancak bu durum, geçici bir dönemin ardından gerçekleştirilmesi en uygun yöntem olacaktır.

2. Federe devletler, kendi bölgelerinde, birey ve kurumları vergilendirme, sanayiye ve ticareti düzenleme, toprak ve doğal kaynakları kontrol etme, meslek ve iş kurulmasına izin verme konularında tek yetki sahibi olmaya devam edecektir.

3. Federal düzeydeki iktisadî politikalar, her iki federe devlet arasındaki ekonomik farklılığı giderecek ve eşitliği gözeticek biçimde planlanmalıdır. Ancak kayda değer bir eşitleme düzenini muhafaza etmek için buna dayalı gerekli güvenceler oluşturulması şarttır. Bunlar, istikrarı bozacak şeylerden kaçınılması için “*Anayasal İlkeler*”⁸ olarak tanımlanması ve federasyonun temel hedeflerinden olması gerekecektir. Bu durumda, federe devletlerin kendi arasındaki ilişkilere işlevsellik kazandırabilmek için bir de *Kalkınma Fonu*’nun kurulması gerekecektir.

4. Kıbrıs'ta federal devletin kurulmasından sonra ortaya çıkabilecek ekonomik sorunların bertaraf edilebilmesi için özel tedbirlerin alınmasına açık olacaktır. Örneğin tek para biriminin kabulü ve tek gümrük sisteminin tesisi, istenmeyen ekonomik yan etkilere neden olabilecektir. Dolayısıyla bu tedbirler, AB ile yapılmış bulunan Gümrük Birliği Anlaşması'nın esaslarına ve Birliğe tam üye olmak için kabul edilen hedeflere uygun şekilde olmalıdır.

5. Geçici düzenlemelerin bir parçası olarak söz konusu özel programların ve tedbirlerin hazırlanması amacıyla iki toplumdaki oluşacağı bir *Uzmanlar Komitesi*'nin (SİSAV, 1990:67) kurulması gerekecektir. Bu komite, federal devletin AB'ye tam üyeliğini gerçekleştirmek için atılması uygun olacak adımları inceleyecektir. Ayrıca BM Kalkınma Programı'nın (UNDP) bu komiteye gerekli desteği vermesi de sağlanacaktır.

6. Özel durumlarda, AB'nin kendi iç piyasasının işleyişi çerçevesinde, üyeler arasındaki mal ve hizmetlerin, insan ve sermayenin, serbest dolaşımı üzerindeki bazı sınırlamaların kaldırılması gibi durumların, Türk federe devletinin ekonomisinde ciddi sorunlar yarattığı veya yaratabileceği durumlarda, yetkili federe devletin, yetkili makamlarınca üç yıllığına uygun koruyucu önlemlerin alınmasına imkân tanıyacaktır. Bu tür önlemler, Komisyon'un iznine tâbi olacak, gerekli olduğu hallerde uzatma yapılabilecek ve makul oranlarda artırılabilir. Fakat bu önlemler, ticaret üzerinde asla örtülü bir sınırlama getirmeyecektir.

7. Federal Kıbrıs'ta alınan önlemlerin iç piyasada rekabeti engelleyici bir etkisi olması hâlinde, Komisyon, federe devletlerin temsilcileriyle birlikte, bu önlemlerin nasıl uygun hâle getirilebileceği kararlaştırılacaktır.

⁸ “1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri”, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Dosya: Türk Önerileri, Tarih: 1990.

8. AB'nin kuruluşuna ilişkin 226 ve 227'nci⁹ maddelerinde ortaya konan ilkelerin prosedürden sayılması nedeniyle, gerek Komisyon, gerekse herhangi bir AB üyesi ülke, Kıbrıs'ın yukarıda anlatılan yetkileri kötü niyetle kullandığına kanaat getirmesi hâlinde, konuyu Avrupa Birliği Adalet Divanı'na götürebilme hakkına sahip olacaktır.

Aslında Kıbrıs Rum halkını gelir seviyesinin Türk halkının aşağı yukarı iki katı olmasına rağmen, KKTC'nin sunduğu son önerilerde ekonomik sorunlardan ve ekonomik kalkınmadan hiç bahsedilmemesi oldukça ilginçtir. Özellikle Türk tarafı, her iki federe devletin dış ticaret ve kuruluşları açısından iki ayrı birim şeklinde mütalaa edilmesini ve federasyonun, karşılıklı olarak Yunanistan'a ve Türkiye'ye ekonominin tüm dallarındaki pazarlara giriş ve onunla ilgili konularda kolaylık sağlanmasını istemiştir. Buna ilaveten Türk tarafı, Kıbrıs'la ilgili olarak Yunanistan ve Türkiye arasındaki özel ilişkinin eşitliğini sağlayabilmek için federal cumhuriyetin, Türkiye ve Yunanistan'ın ikisinin birden üyesi olmasını, üyeliğin ya da katılımın iki federe devletten ayrı referandumlarla onaylanmasını istemiştir (SİSAV, 1993:17). Aynı zamanda hiçbir ayırımın yapılmadan Kıbrıslı Türklere ekonomik desteğin verilmesi ve ekonominin gelişmesi için “*koruyucu birtakım tedbirlerin alınması*” (Background on The Cyprus Problem, 1991:19) da dile getirmiştir.

Bunun yanı sıra Türk tarafı, iki ayrı ekonominin birleştirilmesinin adanın ekonomik potansiyelinin gelişmesine yol açacağı ve bunun da ada halkının ve özellikle ekonomik açıdan zayıf olan Türk halkının yararına olacağı yolundaki iddianın yanlış olduğunu belirtmiş ve bu yanlışlığı, aşağıdaki nedenlere dayandırarak açıklamıştır:

1. Kıbrıs'ta iki ayrı siyasî varlığının sonucu olarak iki ayrı ekonominin mevcut olması,

2. 1974'den önce Kıbrıs ekonomisinin Kıbrıslı Rumların tahakkümü altına girmesi, Kıbrıslı Rumların Türkleri ambargo altında yaşamaya mahkûm etmesi ve 1974'den sonra da ambargolara daha ağır bir şekilde devam etmesi,

3. Kıbrıs Rum idaresinin 1974'den önce ve sonra, Kıbrıs'a verilen tüm dış yardımlara el koymasındır (SİSAV, 1990:67).

Bu şartlar altında KKTC, ada ekonomisinin entegrasyonundan değil, olsa olsa iki halk arasındaki karşılıklı güvenin ve iyi ilişkilerin geliştirilmesi sonucunda iki ayrı ekonominin tedricen birleştirilmesinden söz edilebileceğini savunmuştur. Bu bakımdan Türk tarafının tezine göre iki taraf arasındaki ekonomik farklılığı gidermek, iki toplumun yararına olan ekonomik koordinasyonu sağlamak ve bununla ilgili mekanizmayı kurmaktır.

⁹ Bu maddeler, Kıbrıs'ın AB'ye katılımına ilişkin yasaya ekte sunulması istenen protokolle ilgilidir. Bunun için bkz... “10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002”, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: BM Çözüm Planları, Tarih: 2002, s. 139.

Kıbrıs Rum tarafı ise AB'ye ilişkin konuların, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması için yapılacak referandum ile birlikte, aynı zamanda ve onun bir parçası olarak referandumuna sunulması kaydı ile (SİSAV, 1993:17), bu hükümleri kabul edilebileceğini açıklamıştır.

Bunun yanı sıra Rum tarafı, ithalatta ve ihracatta uygulanan gümrük vergileri, eş etkili vergiler, miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler, Kurucu Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren kaldırılmasını istemiştir (Türkiye-AB İlişkileri, 1995:3). Ayrıca federal düzeyde icra edilecek ticaret için teknik engellerin kaldırılması gerekeceğinden, bunun için AB standardizasyonunun getirilmesini teklif etmiştir. Bir başka deyişle Rum tarafı ölçüm, kalibrasyon, kalite, akreditasyon, test ve sertifikalandırma konusundaki topluluk mevzuatını (Türkiye-AB İlişkileri, 1995:3), kararın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren derhal benimsenmesini savunmuştur.

Buna rağmen Türk tarafı, geçmişte yaşananların ışığı altında, daha tedbirli hareket etme ihtiyacı içindedir. Zira Türk tarafı, Rumların bugünkü zenginliğinin bir bölümünü Kıbrıslı Türklerin haklarına el koyarak sağladığına inanmaktadır. Dolayısıyla Türk tarafı, daha önce gasp edilen haklarını Rum yönetiminden ve ileride federasyonun Rum federe devletinden istemek için fırsat kollamaktadır.

2.Federal Kıbrıs'ta Tüketicinin Korunması ile İlgili Temel Haklar:

Kıbrıs'ta kurulması düşünülen federal sistemde tüketicilerin korunmasına ilişkin temel hakları, şu sekiz başlık altında toplamak mümkündür. Buna göre ele alınacak konular, şu şekilde değerlendirilebileceği düşünülmektedir:

2.1. Federal Kıbrıs'ta Tüketicilerin Temel İhtiyaçların Karşılanması:

Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nde tüketicilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması demek, hayatın devamını sağlamaya yetecek kadar gıda alabilme, giyinebilme, barınabilme, sağlık hizmetlerinden yararlanabilme gibi unsurları ihtiva edecektir. Aslında insanın, hayatını sürdürebilmek için gerekli olan asgari ihtiyaçları temin edebilmek en başta gelen hakkıdır. Bu yönüyle bakıldığında zaman zaman federal cumhuriyette bireyin temel ihtiyaçlarının karşılanması, *yaşama hakkının* tam olarak elde edilmesi manasına gelecektir.

Esasında federal cumhuriyet içinde bireyin, ihtiyaçlar hiyerarşisinde en alt kademedeki temel gereksinimleri, hiç kuşku yok ki *nitelik* ve *nicelik* açısından bir anlam taşımaktadır. Bu anlamda kişinin tüketici hakkının, dolayısıyla temel gereksinimlerinin karşılanması noktasında bir gelişme olacaksa, çıtanın sürekli olarak tüketici lehine yükseltilmesi adeta bir mecburiyet olacaktır.

2.2. Federal Kıbrıs'ta Tüketicinin Sağlık ve Güvenliğinin Korunması:

Çağımızdaki teknolojik gelişmeler neticesinde çok değişen ve çeşitlenen mamuller, riskleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle tüketici, satın aldığı mal veya hizmetle ilgili olarak çeşitli tehlikelere maruz kalmaktadır. Bu tehlikeler, tüketicinin sağlığını etkileyebildiği kadar hayatını kaybetmesine de neden olabilmektedir. İşte bu tehlikenin önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması şarttır.

Bu bağlamda federal cumhuriyette mal/hizmetlerin ve bunları kullanacak kişilerin nitelikleri dikkate alınarak, kullanım sonucunda ortaya çıkabilecek riskler hakkında tüketicilerin gereğince bilgilendirilmesi, muhtemel tehlikelerden korunma yollarından haberdar edilmesi gerekecektir. Aslında risklerin belirtilmesinden de önce, takip edilmesi gereken başlıca nokta, federal cumhuriyette piyasaya sunulan mal ve hizmetlerin tüketiciler açısından kabul edilebilir sınırları aşan bir tehlike unsuru taşımamasına dayanmasıdır. Bu yüzden AB çerçevesinde zorunlu hale getirilen CE işareti, ürünün sağlıklı olması, güvenli bulunması, çevre ve tüketicinin korunması gibi gerekçelere dayanarak yaygın bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır.

Burada federal cumhuriyetin alt yapı unsurları açısından dikkat edeceği en önemli şey, kalite ve standardizasyondur. Kalite, her şeyden önce ürünün niteliğini ifade etmektedir. Buna göre kalite, asgari düzeyini ve standartlarını tayin etmektedir. Böylece federal cumhuriyette üretilen malın kalite düzeyi belli bir standartta tutularak, tüketicinin sağlık ve güvenliğinin korunması temin edilmiş olmaktadır. Bu yolda mevzuat desteğinin yanında, işletmelere toplam kalite yönetimini benimseterek, müesseselerde iç denetimin teşvik edilmesi, akılcı ve modern bir yöntemin uygulanmasını sağlamak gerekecektir. Zira federal düzeydeki işletmelerin yapılarında modernleşme hareketlerinin özendirilmesi, tüketicinin korunması politikası açısından belki en verimli strateji olacaktır.

2.3. Federal Kıbrıs'ta Tüketicinin Ekonomik Çıkarlarının Korunması ve Tazmin Edilmesi:

Federal cumhuriyette tüketiciyi koruma politikasının ve temel tüketici haklarının esası, toplumların ekonomik çıkarlarının korunmasında düğümlenmektedir. Ancak federal düzeyde yapılacak bilgilendirilme, eğitme, temsil etme gibi diğer temel hakların sonucunda tüketicinin ekonomik menfaatlerinin sağlam bir zemine kavuşturulması sağlanacaktır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tüketicinin korunmasına ilişkin kanunun kabulü ile daha önce değişik kanunlara serpiştirilmiş hükümlerin bir araya getirilerek, AB mevzuatıyla bütünlük sağlanması bu yönde atılmış ciddi bir adım olarak değerlendirilmeye mümkündür. Bununla ilgili olarak ayıba karşı tekeffül, tüketici kredisi, kapıdan satış, reklâm, ilan, etiket, garanti belgesi, kullanma, tanıtım kılavuzu gibi hükümler dikkat çekicidir.

Aslında federal cumhuriyetin ekonomik çıkarlarının korunması kavramının vazgeçilmez cüzü ve müeyyide kısmı, tazmin edilme hakkıdır. Zira hukuk mantığı gereği olarak herhangi bir hakkın ihlal edilip zarara uğratılması halinde, tüketicinin

tazminata hak kazanması şart olacaktır. Tazmin edilme hakkı ile ilgili en önemli taraf ise hukuksal yolun masraflı olduğu ve ağır işlediği için tüketiciler açısından kolay uygulanabilir, ucuz hak arama yollarının teşekkülüdür. Bu yüzden Kıbrıs'ta kurulacak federal cumhuriyette *Tüketici Mahkemelerinin* kurulması kayda değer bir işlem olacaktır.

Gerçi bireyin federal cumhuriyette ekonomik çıkarları söz konusu alınınca üzerinde durulmadan geçilemeyecek bir konu daha vardır. O da genel işlem şartıdır. Zira genel işlem şartı, federal cumhuriyette kitlesel üretime geçişle, kişisel ilişkilerin standartlaşmasının zorunlu sonucu olarak doğup, hayatın her noktasına giren bir husus olarak görülecektir. Dolayısıyla bu tarz genel işlem şartı, federal cumhuriyette meşhur sözleşme serbestisi prensibini aşındırabilecektir. Bunun telafisi, AB genel hükümlerinin ötesinde özel bir mevzuatla aranmalıdır. Çünkü federal cumhuriyette genel işlem şartı hakkında tüketici-satıcı dengesini gözeten bir hukukî düzenlemeye gidilmesi, toplumsal barışa ve ekonomik refah büyük destek verecektir.

2.4. Federal Kıbrıs'ta Tüketicinin Eğitilmesi:

Federal Kıbrıs'ta ekonomik alandaki eğitim, vatandaşlara haklarının ve sorumluluklarının bilincinde, mallar ve hizmetler arasında bilinçli bir seçim yapabilme yeteneğine sahip, iyiyi kötüden ayıran tüketiciler olarak hareket etmelerini sağlayacak alt yapının kazandırılması sürecini ifade edecektir. Bu bağlamda tüketiciler, özellikle haklarını aramanın gerekliliği ile bunun yolları ve ilgili merciler hakkında bilgilendirilmesi gerekecektir.

Hiç kuşku yok ki, eğitimin verileceği en iyi ortam okullardır. Dolayısıyla federal düzeyde ele alınacak bu konu, Eğitim Bakanlığı'nca her derecedeki okulların ders programlarına tüketicinin eğitilmesi konusunda gerekli ilavelerin yapılabileceği düşünülmektedir. Kaldı ki AB, bu konuyu zorunlu eğitimde ders programlarına almış durumdadır. Aynı zamanda bu konunun, AB medyasında ve tüketici örgütlerinin desteklendiği de bilinmektedir. Kıbrıs'ta ise tüketicinin eğitimi için en etkin güce medya sahiptir. Gazetelerin hemen hepsinde mevcut olan tüketici köşeleri aracılığıyla, tüketicinin her türlü sorununa kulak verilerek eğitimi ve bilgilendirilmesi gerçekleştirilmektedir. Fakat söz konusu eğitimin, her iki federe devlette de yaygınlaştırılması gerekecektir.

Bu noktada okulların geniş tüketici kitlelerine ulaşma avantajı, bir çıkış yolu olabilecektir. Özellikle Kıbrıs'ta nüfusun büyük bir kısmının eğitimli olması, federal düzeydeki eğitim politikalarında tüketicilik bilincinin aşılmasına yer verilmesi en akıllıca iş olacaktır. Zira tüketici hareketinin sağlıklı gelişimi açısından ne mevzuat, ne kurumlar, ne de federal çatı örgütlenmesi; iyi eğitilmiş, haklarının bilincinde ve rasyonel karar verebilen tüketiciler kadar değerli olamayacaktır.

2.5. Federal Kıbrıs'ta Tüketicinin Bilgi Edinmesi:

Federal Kıbrıs'ta bilgilendirilme hakkı denince, tüketicinin satın alacağı mal ve hizmetlerle, bunları üreten ve satan firmaya ilişkin bilgilerin tüketiciye doğru ve tam olarak verilmesi manasına gelecektir.

Federal cumhuriyette tüketici olarak kişi, alacağı elektronik oyuncağın tehlikelerinden, kullanacağı ilaçların, yiyip içeceği gıdaların, sağlık açısından taşıdığı risklere kadar uzanan çizgide bilgilenme hakkına sahip olacaktır. Etiket mecburiyeti ve reklâmların denetimi de bilgi edinme hakkının sağlıklı kullanılabilmesini sağlamaya yönelik olacaktır.

Hepsinden de önemlisi federal sistemde sağlık sektöründe tüketici, alacağı hizmetin yaptıracağı bir ameliyatın doğuracağı sonuçları, en ince ayrıntılarına kadar bilme hakkına sahip olacaktır. Her nedense kurulacak olan federal sistemde, sağlık sektöründeki tüketici hakları büsbütün unutulmuştur. Oysa tüketici olarak kişinin, doğrudan hayatının söz konusu olduğu düşünülürse, öncelik listesinin başında sağlık hizmetleriyle ilgili tüketici haklarının gelmesi gerekecektir. Bu bilincin yerleşmesi, belki sağlık sektöründeki sayısız facianın da önüne geçme fırsatı verecektir.

Unutulmamalı ki satıcı-tüketici arasındaki dengesizliklerin en derin olanı, piyasadaki mal ve hizmetler hakkında tarafların bilgi düzeyinde ortaya çıkmasıdır. Özellikle piyasaya sürülen malların olumlu veya olumsuz yönlerini satıcılar çok iyi bilmesine karşılık, tüketiciler bunlardan habersizdirler. Oysa tüketicilerin doğru seçim yapabilmeleri, eksiksiz ve doğru bilgilendirilmelerine bağlıdır. Hal böyle olunca federal sistemde tüketicinin aydınlatılması amacıyla ciddi fonların ayrılması gerekecektir. Zira bu konu için AB'de büyük paralar harcanması boşuna değildir.

2.6. Federal Kıbrıs'ta Tüketicinin Seçme Hakkının Olması:

Federal Kıbrıs'ta demokrasinin bir gereği olarak yöneticilerini özgür iradeleriyle seçen bireylerin, aynı mantık uyarınca, tüketici olarak istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak ürün ve hizmetleri de seçme hakkına sahip olacaktır. Aslında bu durum, alternatif mamul ve hizmetlerin piyasaya sunulmasıyla mümkün olabilecektir. Zaten temeli rekabet olan serbest piyasa ekonomisinin gereği de pazarda alternatif ürün ve hizmetlerin mevcudiyetinin bulunmasıdır.

Dolayısıyla federal cumhuriyette kabul edilip uygulanacak anti-kartel yasaları, rekabetin sağlıklı işleyişi için gerekli kuralları belirleyen haksız rekabeti cezalandırmalı ve tüketicinin korunması için en uygun ortam olan serbest rekabet şartlarını güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Bu yüzden federal Kıbrıs'ta tüketicinin seçme hakkı için gerekli rekabet ortamının tesisini sağlayacak hukukî altyapının hazırlanması gerekecektir.

2.7. Federal Kıbrıs'ta Tüketicinin Örgütlenme ve Temsil Edilmesi:

Bilindiği üzere sayıları ve etkinlikleri giderek artan tüketici örgütleri, temelde satıcı-tüketici arasındaki dengesizliğin giderilmesi düşüncesinden ortaya çıkmışlardır.

Ancak günümüzde dağınık yapıdaki tüketici kitlesinin, çok daha önceden örgütlenmesini tamamlamış satıcılar karşısında, sesini duyurabilmek için güçlü örgütlenmeye ihtiyaç vardır. Şu var ki bu örgütlerin etkinliği de ülkelerin geleneksel yapısı ile halkın eğitim ve malî seviyesine de bağlı oldukları bilinmektedir.

Özellikle AB'de, halk katılımını sağlayan ve malî alt yapısı güçlü tüketici örgütleri, satıcı üzerinde neredeyse hukukî yaptırımdan daha etkili kamuoyu baskısı yaratabilmektedir. Oysa Kıbrıs'ta tüketicilerce kurulan dernek ve vakıf şeklindeki örgütler, AB'deki örnekleriyle kıyaslanamayacak derecede zayıftır. Dar bir kitleye sıkışmış ulusal tüketici örgütlerinin etkisi, maddî olanaksızlıkların da baskısıyla çok sınırlı kalmaktadır. Dolayısıyla federal Kıbrıs'ta bu örgütlerin, siyasî otoritenin benimseyeceği sosyo-ekonomik politikaların tercihinde etkisiz ve işletmeler karşısında itibarsız kalmaması için gerekli yardımın ve desteğin verilmesi şart olacaktır.

2.8. Federal Kıbrıs'ta Sağlıklı Bir Çevreye Sahip Olması:

Aslında buraya kadar incelenen bütün haklar, öncelikle federal cumhuriyetteki tüketici haklarının korunmasına hizmet ettiği görülecektir. Ancak sağlıklı çevre hakkı denince, insan neslinin geleceğini de içine aldığı için önem taşımaktadır. Dolayısıyla federal Kıbrıs'ta kitlesel tüketim sürecinin ilerlenmesi, tüketicilerin kişisel ölçekte korunmasına ek olarak, tüm insanlığı ilgilendiren "çevrenin korunmasını" da öne çıkarmaktadır. Zira çevreyi korumadan, tüketicinin korunmasını düşünmek mümkün değildir.

Şu halde federal cumhuriyette işletmelerin çevreye saygılı üretim yapmasını beklemek temel bir tüketici hakkıdır. Federal Kıbrıs'ta bu hakkın işlerliği için tüketiciler arasında çevreyi koruma bilincinin yayılmasına ve çevreci işletmelerin ürünlerinin tercih edilmesine bağlı olacağı düşünülmektedir. Bu gerçek karşısında federal cumhuriyette tüketicilerin davranışlarını gözden geçirmesi, çevreye saygılı ürünlere yönelmesi, ihtiyaç oranında tüketmesi, daha az çöp çıkarması ve israftan kaçınması gibi değerlere daha çok önem vermesi gerekecektir.

3. Kıbrıs'ta Kurulacak Yeni Sisteme Göre Dış Yardım ve Krediler Meselesi:

Ekonomik tedbirler arasında en önemli yöntemlerden biri de *dış yardımlar* ve *kredilerdir*. Dış politika aracı olarak başka devletlere para, mal ve teknik bilgi şeklindeki yardımlarda bulunmak, uluslararası politikada eskiden beri uygulanan bir yöntemdir (Akçay, 2012:1). Ancak geçmişte, bu tür dış yardımlara, bugün olduğu gibi uzun süreli siyasal çıkarlar sağlamak ya da insanî amaçlarla vermek değil (Gönlübol, 1993:153), kısa süreli siyasî yararlar sağlamak için başvurulmuştur.

Bugün bağımsızlıklarını ve ülke bütünlüklerini korumak yanında, dış politikada hemen hemen tüm devletlerin en fazla önem verdiği husus, ekonomik kalkınmalarını sağlayacak ya da sürdürecektir dış politika tedbirleridir. Özellikle

günümüzde devletlerin büyük bir çoğunluğunun sermaye ve teknik bilgi gibi, kendi kendilerinin kalkınmalarını sağlayacak imkânlardan yoksun buldukları bir gerçektir. Bu nedenle kalkınmış devletlerle, kalkınmakta olan devletler arasında yardıma dair ilişkinin kurulması, uluslararası ilişkilerin en doğal gelişmelerinden birisi olarak ortaya çıkmaktadır (Akçay, 2012:1). Dolayısıyla dış yardımlardan hem *alanlar*, hem de *verenler*, karşılıklı olarak birbirlerinden “*çıklar*” (Gönlübol, 1993:153; Akçay, 2012:9) beklemektedirler.

Bu yüzden *yardım alanlar*, genellikle ekonomilerini modernleştirmek, siyasal istikrara ve askerî güvenliğe kavuşabilmek için bu yola başvurmuşlardır. *Yardım edenler* ise kısa veya uzun vadede, siyasal, ekonomik veya askerî çıkarlar elde etmeyi istemektedirler (Morgenthau ve Thompson, 1985:5).

Aslında ekonomik gelişme konusunda uzun süreli yardım yapan ilk devlet İngiltere’dir (Gönlübol, 1993:153). Ancak ABD, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bu tür yardımları çok daha büyük boyutlara taşımıştır. Önceleri ABD, savaşta yıkılan Avrupa ekonomisini ayağa kaldırmak için başlattığı ekonomik yardımı, sonradan gelişmekte olan ülkelere yaptığı ekonomik ve askerî yardımlarla genişletmiş ve yaygınlaştırmıştır (Akçay, 2012:7-8, 12).

Ancak görünüm odur ki, sadece büyük ve zengin devletler dış yardımı, dış politikanın bir aracı olarak kullanma imkânına sahiptirler. Örneğin bu devletler arasında ABD, Çin, Fransa, Almanya ve İngiltere gelmektedir. Bunların yanı sıra İsviçre, Kanada, Avustralya, İtalya, İspanya ve Japonya gibi bazı zengin devletler de dış yardımı kendi politikalarını sürdürmek için kullanmaktadırlar. Dolayısıyla dış yardımlar, bir araç olmaktan çok, ‘*insanî*’ amaçlarla veya kendi yurttaşlarına ‘*ticarî ve ekonomik*’ (Gönlübol, 1993:154) çıkarlar sağlamak amacıyla kullanıldığı görülmüştür.

Aslında bir devletin diğerine yardımda bulunması ile ilgili uygulama, yeni olmamakla birlikte, bu tür yardımların bir dış politika aracı olarak kullanılması oldukça yenidir. Özellikle dış yardımların bir dış politika aracı olarak kullanılmasına, ABD tarafından İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra başlatılmıştır. Örneğin ABD, savaşta kısa bir süre sonra Doğu ve Batı arasında başlayan ‘*Soğuk Savaş*’ ve ‘*kutuplaşmasına*’ (Sewell ve Mathieson, 1982:41) binaen, Batı Avrupa’nın eski ‘*büyük devletlerinin*’ Sovyetler Birliği’nin ‘*kucağına düşmemesi*’ (Gönlübol, 1993:154) için büyük bir yardım kampanyası başlatmıştır.

3.1. Kıbrıs’ta Kurulacak Yeni Sisteme Göre Dış Yardımların Çeşitleri:

Morgenthau (1963:71) gibi bilim adamları, dış yardımları altı kategori altında toplamaktadır. Bunlar sırasıyla incelendiği zaman şunları söylemek mümkündür. Buna göre:

1. İnsanî Amaçlarla Yapılan Dış Yardımlar: Özellikle ‘*insanî*’ nitelikli yardımlar, esas itibarıyla “*siyasal amaç*” (Gönlübol, 1993:157) taşımamaktadırlar. Bu tür yardımlar, geleneksel olarak deprem, sel felaketi, açlık, kuraklık ve salgın hastalıklar sırasında hükümetler arasında yapılmaktadırlar. Bunlar esas itibarıyla siyasal amaç taşımamakla

birlikte, siyasal bir çerçeve içinde yapıldıklarından, böyle bir amacı da içerdikleri söylenebilir (Todaro, 1982:412). Örneğin yardımı yapan ülkenin beklentisi, ya ekonomik ya da siyasî kazanıma yönelik olabilir. Bu bağlamda gelişmiş ülkelerin, daha az gelişmiş ülkelere yaptığı yardımların muhtevası sadece insanî ihtiyaçlar, gıda, sağlık vb. malzemeler değildir. Bunlardan bazıları ticarî marka, savunma sanayi, kimi zaman da bir kültürün karakteristiğini yansıtan dil eğitimi veya know-how kaynağıdır. Tüm bu özellikleriyle dış yardımlar, yalnızca toplumsal eğilimleri etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda bürokratik eğilimleri de belirli oranlarda manipüle edebildiği görülmektedir. İşte Morgenthau'nun gücü "*diğer insanların düşünceleri ve faaliyetleri üzerinde kontrol sağlamak*" (Dougherty ve Pfultzgraff, 1981:87) olarak tarif ettiği insanî yardımları, yardımı yapan ülkenin perspektifinin, yardımı alan ülkenin karar alıcılarını ve kamuoyunu kuşatıcı bir etki alanı yarattığı yönünde olmuştur. Nitekim R.F. Behrendt'in (Tibi, 1998:89) insanî yardımları, yönlendirilmiş kültürel değişim olarak tanımlaması da bu konuda ilginç bir paralellik arz etmesi açısından ilginçtir.

2. Varlığını Sürdürmek İçin Yapılan Dış Yardımlar: Varlığını sürdürmek için yapılan dış yardımlar, kalkınma düzeyleri çok düşük olan devletlere, asgarî kamu hizmetlerini yürütebilmeleri için yapılan yardım türleridir (Gönlübol, 1993:157). Çoğu kez yardım alan devletin bütçesini dengelemek için yapılan yardımlardır. Dolayısıyla bu tür yardımlar, bir bakıma '*insanî*' nitelikteki yardımlara benzemektedirler (Akçay, 2012:6). Çünkü bu tür yardımlar, toplum düzeninin bozulmasını veya yıkılmasını önlemek için yapılmaktadırlar. Böylece bu yardımlar, "*statükonun korunmasına*" (Gönlübol, 1993:157) yardım ettikleri için siyasal amaçlı olmakta ve toplum düzenine herhangi bir canlılık katmadan onun korunmasını sağlamaktadırlar. Aslında ABD, Çin ve öteki bazı gelişmiş devletlerin, gelişmekte olan çok fakir devletlere yaptıkları kimi yardımlar bu türdür. Bu durumda özellikle yeni bağımsız olan ya da bağımsızlık yolundaki ülkelerin durumu, dış yardımların seyri ve yönü açısından büyük ölçüde belirleyici olmuştur (Akçay, 2012:23). Yardım alma ihtiyacı, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından bir yandan küresel gelişimi yakalamada bir zorunluluk iken, öte yandan bloklaşma sürecinde saf belirlemenin de pratiğine dönüşmüş halidir. Zira yardım alan ülkelerin kurumsal yapılarının yetersizliği, eğitim, tarımsal verimlilik, endüstriyel kalkınma ve benzeri parametreler düzeyindeki düşük seyri, ciddi sıkıntılara neden olmaktadır. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerle, az gelişmiş ülkelerin yaşam standartlarındaki bu farklılık, sosyal düzeni ve dünya barışını tehdit edebileceği düşüncesi ile dış yardımların yapıldığı söylenebilir.

3. Askerî Nitelikteki Dış Yardımlar: Siyasal kazanç sağlamak için bir hükümetin bir diğerine rüşvet vermesi, on dokuzuncu yüzyılın başlarına değin devletler arası ilişkilerin ve diplomasinin doğal bir çabasıdır. Örneğin on dokuzuncu yüzyılda bir yabancı diplomata, bir başka devletin "*aylık bağlanması*" (Morgenthau, 1963:72) çok olağan bir davranıştır. Aynı biçimde, yabancı devlet adamlarına, örneğin, "*bir*

anlaşmanın imzalanmasında gösterdiği işbirliği anlayışı” (Gönlübol, 1993:158) nedeniyle, para ödenmesi de sıkça rastlanan bir uygulamadır.

Aslında gelişmekte olan devletler için ekonomik kalkınma, para ve hizmetlerin transferini haklı gösteren ve onu rasyonelleştiren *‘ideolojik’* bir durumdur (Gönlübol, 1993:158). Bugünkü dünyada endüstri alanında gelişmiş devletlerin, ekonomik kalkınmalarını sağlamak için gelişmekte olan devletlere yardım yapmasını bir zorunluluk saydığı gibi, ekonomik kalkınmanın sadece para ve hizmetlerin bir biçimde transfer edilmesi ile gerçekleştirileceğine de inanmaktadırlar (Gönlübol, 1993:158). Ancak bu *‘siyasal ideoloji’*, yardım yapan veya alan devletin, bu yardımın gerçekten alanın salt ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmek için yapıyor muş gibi göstermesi gerekmektedir. Gerçek şu ki yardım verenin, bundan sağladığı ya da sağlamaya çalıştığı çıkarları gizlemesi, bu *‘ideolojinin’* (Akçay, 2012:23) başlıca amaçlarından biridir.

Örneğin 1964 Haziran’ında Kıbrıs’a müdahale kararı alan Türkiye’ye gönderilen Johnson Mektubu, ABD yardımı olarak gönderilen silahların kullanımını da ancak ABD’nin iznine ve rızasına münhasır kılmaktadır (Şimşek, 2010:12). Bu da güvenlik yardımlarının bağlayıcı veya kısıtlayıcı niteliğine işaret ettiğini söylemek mümkündür.

4. Rüşvet Niteliğindeki Dış Yardımlar: Askerî amaçlı dış yardımlar ise geleneksel olarak ittifakların ayakta tutulması için başvurulan yollardan birisi olarak görülmektedirler (Morgenthau, 1963:74). Bu geleneksel yardım biçiminde, ittifak üyelerinden kimi para ve malzeme sağlarken, kimileri de insan gücü sağlamaktadırlar (Tuncer, 1963:81). Fakat bu uygulamadan farklı olarak bugün, askerî yardımlar sadece müttefiklere değil, bazı *‘bağlantısız’* (Morgenthau, 1963:75) devletlere de yapılmaktadır.

Aslında bu tür yardımların amacı, askerî olmaktan çok siyasîdir (Gönlübol, 1993:159). Çünkü askerî yardım karşılığında siyasal çıkarlar beklenmektedir. Yardım alan devletin belli siyasal davranışlarda bulunmaması ya da bulunması beklendiğinden, yardım alan devlet, kendisini böyle bir davranış içine girmiş saymaktadır. Dolayısıyla bu tür askerî yardımlar, doğası gereği *‘rüşvete’* (Morgenthau, 1963:76; Dursun, 2006:32) çok benzemektedirler.

Askerî yardım gibi görünen kimi yardımların, aslında prestij yardımları oldukları da görülmüştür. Gelişmekte olan bazı ülkelere verilen en ileri tekniklerle yapılmış jet uçaklarının ya da diğer modern savaş araç ve gereçlerinin gerçek anlamda askerî işlevleri olmayacağı açıktır. Ancak bunlar, yardımı alan devletin içerdeki veya dışarıdaki prestijini artırmaktadırlar. Çünkü bu silahlara sahip olan devletler, kendilerini *“modern askerî güç”* (Morgenthau, 1963:78) oldukları zannına kapılmasına açısından önemlidirler.

5. Prestij Amaçlı Dış Yardımlar: Aslında prestij yardımını verenlerin elde ettiği yararlar, şu şekilde sıralamak mümkündür. Buna göre yardımı veren devlet, yardım anlaşması ile özgün bir siyasal avantaj elde etmiş olmakta; prestij yardımının gösterişli niteliği, veren devletin *‘cömertliği’* ile alanın artan prestiji arasında bir bağlantının

kurulmasına yol açmakta ve veren için genellikle ucuza mal olmaktadır (Akçay, 2012:24-25). Ekonomik veya askerî bakımdan gösterişli, fakat pek yararlı olmayan 'simgelere ve anıtlara', değerlerinin çok üstünde siyasal avantaj sağlayabilmektedirler (Gönlübol, 1993:159-160). Aslında ekonomik nitelikteki birçok askerî yardımlar, prestij amacıyla yapılmaktadırlar. Kapasitesinin çok altında çalışan ya da hiç çalışmayan bir çelik fabrikasının, hiçbir yere ulaşmayan ve üzerinde pek az trafik bulunan kentler arası bir yolun, başkentin ortasında yükselmiş bir gökdelenin vb. aslında hiçbir ekonomik işlevi bulunmamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde görülen bu gibi şeyler "gösteriş için endüstrileşme" (Gönlübol, 1993:159) şeklinde ifade edilmektedirler. Bunlar, ülkenin nesnel gereksinmelerini karşılamaktan çok, giderek büyüyen ve sabırsızlanan halkın beklentilerinin bir simgesi olmaktan başka bir şey ifade etmemektedirler. Gelişmekte olan birçok ülke bakımından çelik fabrikasının, yolun, yüksek binanın ya da modern silahların ekonomik ve askerî olmaktan çok, *psikolojik* ve *siyasal* işlevi vardır (Jervis, 1976:13). Zaten bunlar, modern ve güçlü olmanın simgeleri ve anıtları oldukları için istenmektedirler.

6. Ekonomik Amaçlı Dış Yardımlar: Dış yardımların ekonomik amaçları, bunu veren devletle, alan devletin '*siyasal ve toplumsal*' (Gönlübol, 1993:160) yapısına göre değişmektedir. Kıbrıs Rum yönetiminde dış yardımlar, yukarıda da belirtildiği gibi genellikle özel sektöre yapılmakta ve sermaye oluşturması sağlanmaktadır. Buna karşılık, KKTC'nin Türkiye'den aldığı dış yardımlar, devlet sektörünün güçlendirilmesi yönünde olmaktadır. Böylece bu iki devlet, birbirlerinden ayrı olarak kendilerini geliştirmeye çalıştığı söylenebilir.

Dolayısıyla ekonomik içerikli yardımların, yardım yapan ilgili devletlerin sadece dış güvenlik politikası açısından değil, aynı zamanda ekonomik çıkarları itibarıyla da lehte çıktılar elde etmek için de yaptığını göstermektedir (Akçay, 2012:26).

Dış yardım yapılırken ileri sürülen koşullara gelince şunları söylemek mümkündür. Buna göre dış yardımlar, genellikle *açık* veya *kapalı* (Akçay, 2012:23) olarak bir devletin bir şeyi yapmasını sağlamak veya önlemek için verildiklerine göre yapılan propagandalarda ne söylenirse söylensin, uluslararası kuruluşlar da dahil olmak üzere, yardımı verenin tümü, verilen yardımın amacına uygun bir biçimde kullanılmasını koşulunu ileri sürdükleri görülür (Akçay, 2012:33). Dolayısıyla yardımın "*veriliş amaçlarına uygun bir biçimde kullanılması*" (Gönlübol, 1993:161) doğal bir koşul gibi görünmekle birlikte, uygulamada bu koşulun anlamı çok farklı yorumlara, dolayısıyla veren ile alan arasında anlaşmazlıklara neden olabilmektedir.

Hal bu merkezde olunca dış yardım ile dış politika arasındaki net ilişkiye bakmak pek yeterli olmayacaktır. Zira dış yardımların ekonomi-politikle olan ilişkileri de bakma gerekecektir. Ancak her ne olursa olsun *nedeni* ve *içeriği* (Akçay, 2012:27) her ne olursa olsun, tesis edilen yardım ve işbirliği ilişkileri, ülkelerin dış politik

yönelimlerine ait izler barındıracağı kuşkusuzdur. Bu bağlamda, “zengin ülkelerin fakir ülkelere yönelik politikaları genelde ahlakî gerekçelerle açıklanır; fakat uygulamada bu durum daima ulusal çıkardan esinlenir” (Cable, 1982:182) şeklindeki değerlendirmenin yapıldığı bilinmektedir. Bu değerlendirmeye göre bazen doğrudan, bazen de dolaylı olarak yapılan dış yardımlar, ilgili ülkeler açısından bir şekilde politik çıktılar üreten belirgin bir faktör olma durumundadırlar.

Bununla ilgili en iyi örneklerden biri de ABD ve Türkiye arasındaki yardım anlaşmaları uyarınca verilen askerî malzemenin kullanılması ile ilgili olarak ortaya çıkmıştır. Bir diğer örnek ise KKTC’den ihracat edilecek malların, ABAD’ın 432/92 sayılı kararıyla¹⁰ yasaklanması ve bu durum ortadan kaldırılması için yapılacak yardımın Kıbrıs hükümetinin Merkez Bankası’ndan çıkması gerektiği şartına bağlanması gibidir.

Aslında dış yardım, alıcı ekonomiye “sübvansiyeye kaynak” (Cohen, 1994:27; Akkurt, 1997:281) girdisinden başka bir şey değildir. Genellikle yardım alan ülkelerde ekonomik kalkınmada ilerleme olmadığı zaman, bunda dış yardımın tesiri olduğu düşünülmez. Hâlbuki ilerleme ve gelişme olmamasının nedenlerinden birisi, çoğu kez dış yardım alınmasının ta kendisidir. Dolayısıyla dış yardımların olumsuz etkileri, zamanla ortaya çıkmış ve yardım alan birçok ülkede siyasal, sosyal ve ekonomik sıkıntının yaşandığı görülmüştür. Özellikle *dekolonizasyon* yılları olan 1950’lerin sonunda, Marshall Plânı’nın Avrupa’daki olumlu etkisini, üçüncü dünya ülkelerinde de gerçekleştirmek (Akçay, 2012:2) ve Doları metropol ekonomiler ile ticarî ilişkide bulunabilecek düzeye getirmek amacıyla malî yardım yapıldığı görülmüşse de istenilen amaca ulaşılmadığı tespit edilmiştir (Akkurt, 1997:280-281). Ancak Marshall Planı, barış döneminde dünyanın en pahalı dış politik girişimi olarak değerlendirmek mümkündür.

Örneğin ABD, bağımsızlıktan sonra Kıbrıs’la olan ilişkilerine azamî şekilde dikkat etmiş ve mevcut yapının bozulmaması için ekonomik yardım programı başlatmıştır. Bunun için de ilk etapta yeni kurulan devlette 50.000 ton buğday ve arpa yardımı yapmıştır (Adams-Cottrell, 1968:60). Aynı zamanda dönemin Ekonomi Bakan Yardımcısı Dr. Willard Thorp, BM Başkanlığı’nda ekonomik araştırmalar biriminin Kıbrıs için hazırladığı raporda, Kıbrıs’ın ekonomik olarak kalkındırılması amacıyla geniş çaplı bir “*kaynak taramasına girişilmesini ve ada ekonomisinin desteklenmesini*” (Thorp, 1961:13) salık vermiştir. Bu raporun ardından ABD, Kıbrıs’la ilgili teknik bir yardım anlaşması imzalamıştır.

Kıbrıs’la teknik yardım¹¹ anlaşması imzalanmasından sonra bu anlaşmaya ek olarak iki tane de ekonomik destek anlaşması imzalanmıştır. Dolayısıyla ABD, 1962 yılına kadar Kıbrıs’a 640.000 ABD Doları yardım yapmıştır. 1962 yılının sonunda ABD

¹⁰ Daha geniş bilgi için bkz... Tamçelik, 1997:78-79.

¹¹ *Teknik yardım*, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin yatırım olanaklarını, tüm kaynaklarını ve özellikle insan gücü kaynaklarını en etkili biçimde kullanabilmelerine yardımcı olmak amacıyla, gelişmiş ülke bilgi, beceri ve metotlarının aktarılması olarak tanımlanmaktadır. Bunun için bkz... Barutçu, 1974:1.

Başkan Yardımcısı Johnson, Kıbrıs'ı ziyaret ettiği zaman Kıbrıs'ın ekonomik kalkınmasını desteklediklerini, bu yüzden de hiçbir yardımdan kaçınmayacaklarını belirtmiştir (Adams-Cottrell, 1968:59).

Aslında ABD'nin bu tür yardımları yapmasında başka güçlü nedenler vardır. Her şeyden önce adanın, güçlü Sovyet Bloğuna kaymasını önlemek bunların başında gelmektedir. Zaten adada komünist akım kazandığı gücün farkında olan ABD Başkan Yardımcısı Johnson'un, Makarios'a yaptığı uyarıda "şu anda bir tehdit olarak karşımızda duran komünist harekete karşı son derece caydırıcı bir güçle durmanız lâzım"¹² demesi bundandır. Dolayısıyla ABD, 1960'tan 30 Haziran 1963 tarihine kadar adanın içinde bulunduğu politik şartların gereği olarak birçok yardım paketi ve destekleme fonundan toplam 20 milyon Dolar (Adams-Cottrell, 1968:60) yardım yaptığı görülmüştür. Fakat daha sonra ABD yönetimi, Kıbrıs'a yıllık olarak 15 milyon ABD Doları (Laipson, 1990:1) yardım yapmışsa da bu yardımın, Kıbrıslı Türk ve Rum öğrencilere burs ve iki toplumun yararına olan projelerin finansmanı için kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bunun dışında 1960 rejimine, müsaadeye en mazhar ülke sıfatı ile Türkiye ve Yunanistan'ın yardım ettiği görülmüştür. Çünkü Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na göre Yunanistan ve Türkiye hükümetleri, kendi toplumlarına ait eğitim, kültür ve spor kurumlarına ve hayır işlerine malî yardımda bulunma hakkına sahiptirler.

Toplumlardan biri, bu kurumların faaliyeti için gerekli sayıda öğretmen, bilim veya din adamı¹³ bulunmadığı inancında ise Yunan ve Türk hükümetleri, kendi toplumlarının bu gereksinmelerini tamamıyla karşılayabileceği taahhüt altına alınmıştır. Bundan da anlaşılıyor ki, müsaadeye en mazhar ülke konumundaki Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs'a yapacağı yardımın sadece malî düzeyde olmadığı, araç-gerek ve teknik düzeydeki yardımların da olduğu dikkat çekicidir.

Ancak ABD'nin Kıbrıs'a insanî amaçlı yardımları 1974 yılında sonra başlamıştır. ABD, özellikle elbise, yiyecek, sığınacak yer vb. hususlar için yardım yapmayı tercih etmiştir. Ne var ki daha sonra yapılan yardımlar bir fona aktarılmış ve oradan da daha çok malî sektörü disiplinize etme ve yeniden yapılandırma için harcandığı görülmüştür. Bunun yanı sıra okul, hastane ve yer değiştirenler için sosyal konut yardımı da yapıldığı tespit edilmiştir (U.S. Assistance to Cyprus, 1981:7). Özellikle 1974-1975 yılları arasında adanın toplumsal refahını artırmak için uluslararası kamuoyundan 52 milyon dolar yardım yapılırken, bunun 25 milyon doların ABD'den geldiği görülmüştür (U.S. Assistance to Cyprus, 1981:I ve 6). 1976-1981 yılları arasında

¹² New York Times, August 31, 1962.

¹³ "Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialed at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te İmzalanan Zürih Anlaşması", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Zürih Anlaşması Tutanakları, Tarih: 11 Şubat 1959; Gazioglu, 2000:379.

ise yine ABD, 106.5 milyon dolar yardım yapmıştır. Ayrıca 1982’de ise Kıbrıs’a yardım programı çerçevesinde 7.5 milyon dolarlık yardım yapıldığı da tespit edilmiştir (U.S. Assistance to Cyprus, 1981:11).

Ayrıca 1974’ten 1983 yılına kadar yaklaşık 163.000 Rum göçmeni için sosyal konut inşa edildiği, bunun için de 36.100 konut yapıldığı görülmüştür (U.S. Assistance to Cyprus, 1981:II ve 7). 1981 yılında ABD yönetimi, Rumlara 90.3 ve Türklere de 20.8, toplam 111.1 milyon dolar (U.S. Assistance to Cyprus, 1981:11) yardım yaparken, özellikle sosyal konut yardımı olarak 58.1 milyon doların (U.S. Assistance to Cyprus, 1981:11) tamamını Rumlara tahsis etmiştir.

Bir başka deyişle 1974’ten sonra Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Kıbrıs Cumhuriyeti adına dünyanın dört bir yanından yardım almış ve kendi ekonomisini geliştirmiştir (Stephen, 1997:88). Mesela 1974’den 1986 yılına kadar olan dönemde Güney Kıbrıs, 2 milyar 412 milyon 200¹⁴ bin dolar yardım ve dış borç almıştır. Aynı dönemde KKTC ekonomisi de 470 milyon 500¹⁵ bin dolar yardım almıştır ki, nüfus oranına bakıldığında arada pek fark yok gibidir. Burada tek fark, Kuzey Kıbrıs’ın yardım kaynağı Türkiye, Güney Kıbrıs’ın ise ABD, AB, Dünya Bankası, IMF,¹⁶ vb. uluslararası finans imkânları veya kuruluşlardır.

Ayrıca Kıbrıs’ta 750 bin Rum olmasına rağmen yılda 54 milyon doları sadece ABD, İngiltere, Almanya, Yunanistan, BM ve diğer devletlerden almaktadırlar. Kıbrıslı Rumlara dış yardım ve borç veren ülkelerin sayısı yaklaşık 50’nin üzerindedir (Question of Cyprus, 1988:41). Ancak Rumlara, bu paraları ağırlıklı olarak “*ekonomik kalkınma ve silahlanma*” (Question of Cyprus, 1988:41) için harcamaktadırlar. Bunun üzerine ABD ve İngiltere, Dünya Bankası’na başvurarak, Kıbrıslı Rumlara kredi verilmemesini istemişlerdir.¹⁷ Zira ABD ile İngiltere’nin, Dünya Bankası’na böyle bir tavsiyeden bulunmasının nedeni, Kıbrıs’taki sosyal yaşam düzeyinin ve fert başına düşen millî gelirin oldukça yüksek¹⁸ olmasına dayandırmaktadırlar. Zaten Kıbrıslı Rumlara kişi başına düşen millî geliri,¹⁹ son 2 yıl hariç tutulursa büyük ölçüde arttığı bilinmektedir.

Buna karşın Kıbrıslı Rumlara *uzun vadeli stratejileri* (Question of Cyprus, 1988:41), Kıbrıslı Türklerin ekonomik ve sosyal olarak çözülmesini sağlamaya dayanmaktadır (Whoolacott, 1979:29). Dolayısıyla bu durumu ortadan kaldırmak için gerek Gali Fikirler Dizisi’nde, gerekse Annan Planı’nda bir dizi karar alınmıştır.

¹⁴ “Olası Bir Federal Çözümün Ekonomik Yönleri ve Etkileri”, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Dosya: Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfı - Atatürk Kültür Merkezi Toplantıları, Tarih: 18 Eylül 1991, s. 12.

¹⁵ “Olası Bir Federal Çözümün Ekonomik Yönleri ve Etkileri”, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Dosya: Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfı - Atatürk Kültür Merkezi Toplantıları, Tarih: 18 Eylül 1991, s. 12.

¹⁶ “Olası Bir Federal Çözümün Ekonomik Yönleri ve Etkileri”, KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Dosya: Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfı - Atatürk Kültür Merkezi Toplantıları, Tarih: 18 Eylül 1991, s. 12.

¹⁷ “Kredilerin Kesilmesi Öneriliyor”, Agon Gazetesi, 10 Temmuz 1990, No: 3099, s. 4; “Rum Basını Özetleri”, Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, 10 Temmuz 1990, s. 4.

¹⁸ “Kredilerin Kesilmesi Öneriliyor”, Agon Gazetesi, 10 Temmuz 1990, No: 3099, s. 4; “Rum Basını Özetleri”, Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, 10 Temmuz 1990, s. 4.

¹⁹ Konunun geçtiği zaman dilimi içinde GKRY’nin fert başına düşen milli geliri 11.362,5 ABD dolarıdır. Bunun için bkz... Tamçelik, 1997:44.

Bunun için de Kıbrıs'a kişi, mal, hizmet, kapital, iletişim ve uluslararası yardım akışı, hangi düzeyde olursa olsun Kıbrıs çapında eşit düzeyde dağıtılacağı ve bunun aksi kısıtlamalarının kaldırılacağı hükme bağlanmıştır.²⁰ Böylece hiçbir ayırım yapılmadan Kıbrıslı Türklerin ekonomik kalkınması desteklenecek veya reel ekonominin gelişmesi sağlanacaktır (Background on The Cyprus Problem, 1991:19). Lakin toplumlardan biri, diyelim ki ekonomik imkânları, hatta dış yardımları kendisine indirgeme politikası içine girerse, Federal Anayasa'da bununla ilgili bazı "önleyici tedbirlerin" (Kıbrıs Sorunu, 1975:12) yer alması gerekecektir.

Dolayısıyla Kıbrıs Türk ve Rum tarafı, federal hükümete sağlanan tüm ekonomik, malî ve teknik yardımlardan hakkaniyet esasına göre yararlanmaları gerekecektir. Taraflar, bu gibi uluslararası yardımları, *hakkaniyet* esasına göre paylaşmak için teknik düzeyde ortak bir *Kurul*'un dahi kuracağı düşünülmüştür (İsmail, 1998:189). Bundan hareketle uluslararası kredi kuruluşlarınca iki taraftan herhangi birine kredi verilmesine veya malî kolaylıkların sağlanmasına, adı geçen Kurul'un onayına sunulması ve teminat altında alınması yerinde olacaktır.

Aslında federal Kıbrıs'ın kalkınmasının önündeki engellerden en önemlilerinden bir tanesi de *finansman* yetersizliğidir. Bu yüzden federal Kıbrıs'ın, malî kapital eksikliğinin giderilmesi, şu dört yolla mümkün olacaktır:

1. İç tasarrufların artırılması,
2. Dıştan borçlanılması,
3. Yabancı yatırımların adaya çekilmesi,
4. Dış yardımların alınması.

Aslında geri kalmış ülkelerde görülen kronik hastalıklardan biri de iç tasarruf yokluğu ve dıştan malî kaynak celbine bel bağlanmasıdır. "*Fakirliğin kısır döngüsü*" (Denktaş, 1985:9) olarak adlandırılan bu olgu, aslında Kuzey Kıbrıs'ın kaynaklarının ve kapitalinin olmayışından değil, iç tasarrufun ve isabetli yatırımların özendirilmeyişinden kaynaklanmaktadır.

Bundan hareketle federal devlete yabancı sermayenin girişi, federal devlet yapısının bu sermayeye tutsak düşmeyecek güçte olmasıyla doğru orantılı olacaktır. Bir başka deyişle Kıbrıs'ta federal devlet yapısı güçlendirilmesi, planlı kalkınmayı yönlendirebilecek bir kamu yönetiminin oluşturulması, ekonomik kalkınma modeline uygun sektörler belirlenmesi ve bunların hangi alanlarda, hangi oranlarda ve hangi şartlarda yabancı sermayeye açık olacağını tespit edilmesi gerekecektir.

²⁰ Akpınar, 1992:2; "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Dosya: BM Önerileri, Tarih: 1992, s. 6; "Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992)", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Gali Fikirler Dizisi, Tarih: 1992.

Bu yüzden Kıbrıs'ta kurulacak federal devlete dış yardımlar, iki şekilde yapılmalıdır.

1. Federal düzeydeki proje yardımları,
2. Federal düzeyde icra edilecek program yardımları

Kıbrıs'ta federal düzeydeki proje yardımları, belli bir projenin gerçekleşmesi için dıştan gelen '*denetimli yardımlar*' (Denktaş, 1985:9) olarak ifade etmek mümkündür. Kıbrıs'ta Federal düzeyde icra edilecek program yardımları ise ülke yönetiminin kullanımı için verilen '*denetimsiz yardımlar*' (Akkurt, 1997:235) olarak nitelendirmek gerekir. Aslında federal düzeydeki proje yardımları *denetimli* olduğu için ilk başta cazip görünse de aslında üç açıdan önemli mahzurları bulunmaktadır.

Birincisi, hangi projelerin finanse edileceğine karar veren yardım edici ülkenin teknokratlarının değer yargıları, yardım alan ülkenin siyasal otoritesinin üzerine çıkması muhtemeldir. Bir başka deyişle yardım alan ülke, kalkınmasını bir başka ülkenin eline bıraktığı için moral bozukluğuna uğrayabilir.

İkincisi, proje finansmanının denetimli olması, yardım alan ülkenin bizzat denetimi altına gireceğini göstermektedir. Yani malî kaynağın, yardım eden ülke görevlileri tarafından yerine getirilip getirilmediğinin denetlenmesini beraberinde getirecektir.

Üçüncüsü ise proje yardımlarının yarattığı '*asalak*' durumla ilgilidir. Çünkü kalkınmanın fizikî alt yapısını başka ülkelere ihale etmiş olan toplumlar, kendi insanlarını *rehavet* ve *asalaklığa* itmek suretiyle kalkınma motivasyonunu ortadan kaldırırlar (Tamçelik, 2008:972). Bu üç nedenden ötürü federal Kıbrıs devletinde dış yardımların "*program yardımı*" (Denktaş, 1985:9) şeklinde ve kurallı olmasını zorunlu kılmaktadır.

Bunun yanı sıra federal Kıbrıs ölçeğinde dış yardımın olumsuz etkilerine bakılacak olursa, bunların ne denli sakıncalı olacağı görülecektir. Zira dış yardımın ve kredilerin '*program yardımı*' şeklinde alınmadığı takdirde, çıkması muhtemel sorunların listesi aşağıdaki gibi olacağı düşünülmektedir. Buna göre:

1. Federal Kıbrıs'a yapılacak dış yardım, federal hükümetin elindeki kaynakları artırırken, genellikle diğer sektörlerle aynı oranda kaynak artışının olacağını düşünmek büyük bir hatadır. Zira federal Kıbrıs'ta politize olmuş toplum yapısında, ekonomik kalkınmanın önceliği farklılık arzedecektir. Hal böyle olunca her iki toplumun elitleri, kaynağı bol olan siyasal sektöre eğilim göstermeleri ve ekonomik kalkınmada sıkıntılı durumlar yerine, siyasal otoritenin elindeki dıştan gelen hazır kaynağa yönelmeleri gündeme gelecektir.

2. Federal Kıbrıs'a yapılacak dış yardım, muhtemeldir ki gereksiz, müsrif veya "*prestij yatırımlarının*" (Denktaş, 1984:7) finansmanında kullanılacaktır. Zira bunun örnekleri pek çoktur. Bu yüzden federal Kıbrıs'ta, 20 bin kişilik stadyum, Başkanlık

Konutu ve bakanların makam araçları gibi ölü yatırımlardan uzak durulması gerekecektir.

3. Federal Kıbrıs'a yapılacak dış yardım, çoğu kez federal hükümetin ödemeler dengesindeki açığı kapamak için kullanılacaktır. Böyle olunca da federal hükümet, büyük yatırımlar ve harcamalar gerektiren ve enflasyonist tedbirlerle finanse edilen projelere, kendi kendini bağlamış olacaktır. Kaldı ki böyle bir yöntemin, yani enflasyonist politikaların uygulanması, federal sistemin ödemeler dengesinde sıkıntı yaşanmasına ve kriz atmosferinin doğmasına yol açabilecektir.

Bu da mahallî yatırımları durdurmakla beraber sermayenin kaçırılması gibi büyük bir sorunu da beraberinde getirecektir. Aslında bu süreç, '*daha fazla dış yardım*' için gereksinimi kamçılacaktır. Dolayısıyla federal devlette ödemeler dengesindeki açığı kapatmak için dıştan borçlanmaya veya yardım almaya gerek yoktur.

4. Aslında federal Kıbrıs'a *dış yardımsız* kalkınmanın olamayacağına dair görüşlerin, federal cumhuriyetteki bazı aykırı düşüncelerin güçlenmesine neden olabilecektir. Özellikle kalkınmanın imkânları ve gelişmenin kaynağı, başkalarından, yani federal devletten, yöneticilerden, zenginlerden veya yabancılardan geldiğine inanmak gerçekçi bir yaklaşım değildir. Esasında bu türden bir düşünce, federal Kıbrıs'ın sosyal yapısını dinamitleyecek en büyük tehlike olarak görülmelidir. Zira dış yardım, devlet yöneticilerini dışa karşı bağımlılaştıracağı gibi, bu durumun yardımcı olacağı yerde, daha çok zarar verebileceği düşünülebilir.

5. Federal Kıbrıs'a yapılacak dış yardım, bir ölçüde kalkınma politikalarını da sekteye uğratabilecektir. Çünkü bu durum, uygunsuz yabancı modellerin benimsenmesine de yol açabilecektir. Özellikle Batı tipi endüstriyel yatırımlar, buna örnek verilebilir. Örneğin ulusal hava yollarından tutun da üniversitelere ve sosyal haklara varıncaya kadar birçok alanda '*prestij*' için kaynak ayrıldığı görülebilir (Tamçelik, 2008:972). Bu yüzden federal Kıbrıs için alınacak dış yardımlar, sosyal yapıya ve dinamiklere uygun olmasında yarar vardır.

6. Federal Kıbrıs'a yapılacak dış yardımın, federal cumhuriyetin yetkili makamlarınca dikkatli ve verimli bir şekilde belirlenmesine ihtiyaç duyulacaktır. Buna göre federal devlete yapılacak malî yardımın, yerel ve merkezi otorite tarafından yönetilecek alt yapılarda kullanılmasında yarar vardır. Örneğin alınacak yardımın, federal Kıbrıs'ın ihracat kapasitesini artırmaya yönelik olmasına dikkat edilebilir. Ancak bununla ilgili ödemeler dengesinin yükü, en aza indirilmesi gerekecektir. Bunun da yolu, alınan kapitalin verimliliğinin yeterli oranda yüksek olması, faizi ve diğer masraflarının mümkün olduğunca az olmasına bağlıdır.

Dolayısıyla Federal Kıbrıs için dış yardım, bu hususlara dikkat edilip alınmadıkça, Kıbrıs'taki yeni rejimin ekonomik olarak işlerlik kazanması mümkün olmayacaktır.

Sonuç:

Aslında Kıbrıs'ta kurulmak istenen federasyonun ekonomik yapısı, tüketicinin korunması, sosyo-ekonomik, hukukî ve ahlâkî yönleriyle çok boyutlu ve çok yönlü bir olgular bütünüdür. Hatta denilebilir ki federal devletin ekonomik hayatı, ele alınması gereken ciddi ve bir o kadar da karmaşık bir konudur. Özellikle bu konu, anti-kartel yasalarından çevre korumacılığına, iş ve ticaret ahlâkından uluslararası pazarlarda rekabet edebilmeye, enflasyon oranlarından gelişmişlik düzeyine, yerel ve merkezi hükümetin fonksiyonel özelliğine kadar geniş bir tabanda değerlendirilmesini gerekli kılar.

Hattı zatında konunun çok yönlülüğü, federal sistemde iki aktörün, yani Türk ve Rum halkları arasında doğabilecek dengesizliği giderme yolunda başvurulacak yöntemlerin de çok boyutlu olmasını zaruri kılmaktadır. Bu bağlamda eş zamanlı olarak hukukî olarak hem yasal düzenlemeyi gerçekleştirmek, iktisadî olarak hem rekabetin korunmasını desteklemek ve sosyolojik olarak hem de tüketicilerin bilinçlenmesini ve örgütlenmesini sağlamak zorunlu bir hal alacağı düşünülmektedir.

Bu yönü ile federal Kıbrıs çatısı altında ekonomik imkânların dış politika aracı olarak kullanılması çeşitli özellikler gösterecektir. Bunlardan birincisi, dış yardımların *diplomasi*nin baskı aracı olarak kullanılacağı düşünülmektedir. İkincisi ise yapılacak dış yardımların doğası gereği, federal düzeydeki karar alıcıları değil, adadaki halkların hedef alınacağı bir gerçektir. Hal böyle olunca adada yaşayan halkları, hedef kitlesine oturtulmasından başka bir iş yaramayacak hareketlerden uzak durmak en akıllıca iş olacaktır. Aksi takdirde federal Kıbrıs devletine verilecek ekonomik yardımların, yararlı olmaktan çok zararlı olacağı düşünülmektedir.

Bunun yanı sıra federal Kıbrıs'ta ekonomi yöntemin bir başka özelliği de buna hedef olan devletlerin halkları arasında kolayca tepkilere yol açabilecek olmasıdır. Aslında bireyler arasındaki ilişkilerde olduğu gibi devletler arasındaki ilişkilerde de ekonomik imkânların bir *tehdit*, hatta *ödüllendirme* aracı olarak kullanılmasının küçük düşürücü bir yanı da vardır. Dolayısıyla federal Kıbrıs'ın ekonomi yöneticileri, diğer devletlerin federal cumhuriyete herhangi bir koşula bağlı olarak yardımları kabul edemeyeceğini hatırlatmak zorunda kalacaklardır.

Bundan hareketle Kıbrıs'ta kurulacak federal cumhuriyet, ticaretin bir dış politika aracı olarak kullanılabilmesini hesaba katmak gerekecektir. Buna göre federal devlet yetkilileri şu üç hususa dikkat etmesi gerekecektir:

1. Bir başka devletin gereksinim duyulan malları kullanarak, federal Kıbrıs'ı ekonomik bakımdan ödüllendirmesi veya cezalandırması;
2. Bir başka devletin yapacağı yardımla, federal Kıbrıs'ın ekonomik bağımlılığın artırılması veya adada etki alanının oluşturulması;

3. Bir başka devletin yapacağı yardımla, federal Kıbrıs'ın ekonomik potansiyelinden uzaklaştırılması sağlanabilecektir.²¹

Aslında federal Kıbrıs'ta ticaretin dış politika aracı olarak kullanılması, en çok birinci biçimde görüleceği tahmin edilmektedir. Fakat federal ticaretin *ödüllendirme* veya *cezalandırma* aracı olarak kullanılması, en az iki koşulun yerine getirilmesiyle mümkün olacaktır:

1. Bir başka devletin, *ödülün* veya *cezanın* kendisi için gerçekten önemli sonuçlar doğurabileceğine inanmasıdır.

2. Bir başka devletin federal Kıbrıs'ta kendi malını kolaylıkla satabileceği, ancak federal cumhuriyetin gereksinmesini duyduğu malı kolaylıkla alabileceği seçenekli pazarlara sahip olmayacağı bir durumun bulunmasıdır.

Buna göre federal Kıbrıs'ın ekonomik tedbirlere hedef olup cezalandırılması, mallarının yabancı devletlere satılmaması veya belli bir kotayla sınırlandırılması uygulanan yöntemlerden bazıları olacaktır. Bunlar arasında gümrük tarifeleri, boykotlar, ambargolar ve nihayet ticarî ilişkilerin kesilmesi de bulunabilecektir. Ödüllendirme ise borç verme, kredi açma ve bazı döviz oyunları gibi yöntemlerle yapılacaktır. Dolayısıyla bu tedbirlere hedef olan federal Kıbrıs, ya ticarî ilişkilerde bir başka devlete bağımlı olabilecek veya bu tedbirlere karşı beklenen etkiyi kolaylıkla gösterebilecektir.

Aslında federal Kıbrıs'ın için bu yöntemlerin hemen hepsi birden mi, yoksa biri mi veya birkaçı mı ya da hangi devlete karşı ne zaman uygulanacağı iyice hesaplanması gerekmektedir. Zira bir devlet, diğerine o devletin ihtiyaç duyduğu malları satıyorsa, bu devlete karşı ambargo uygulayamayacağı ortadadır. Bundan dolayı federal Kıbrıs, ihtiyaçlarını başka bir pazardan ve uygun fiyata sağlayabiliyorsa, herhangi bir devletin ambargosuna karşı direnç gösterebilecektir.

Federal Kıbrıs'ta ekonomik imkânların ödüllendirme ve cezalandırma aracı olarak kullanılması dışında, bazı devletlerin ekonomik alanda nüfuz ederek '*ekonomik etki alanı*' altına alması da olabilecektir. Dolayısıyla federal Kıbrıs'ın gücü ve bu gücün dayandığı ekonomik kuvvet, esas itibarıyla bu devletin sahip olacağı doğal kaynaklara bağlı olacaktır.²² Tıpkı federal Kıbrıs'ta doğal kaynaklar olmadığı gibi halkı için yüksek bir hayat seviyesine ulaşması ve uluslararası politikada etkili bir rol oynaması beklenemez. Çünkü adalardaki ekonomik yapı, "*kapalı kaptaki biyolojiler*"²³ gibidirler.

Braudel'in de dediği gibi hiçbir ada, insanî ilginçliklerinin dışında, kaynakları itibarıyla bolluk içinde yaşamamışlardır. Bu yüzden adalıların hiçbiri, kendi

²¹ Federal Kıbrıs'ın ekonomik potansiyeli için bkz... Tamçelik, 2008:876-877.

²² Bir devletin sahip olduğu doğal kaynakların önemi için bkz... Padelford-Lincoln, 1962:67; Bilge, 1966:298.

²³ Adaların ekonomik yapı için bkz... Braudel, 1989:90.

kaynaklarıyla yaşamlarını sürdürmesi mümkün değildir. Sicilya gibi birkaç istisna dışında, bu adaların hepsi dış kaynaklara muhtaçtırlar. Ancak günümüzdeki durum biraz daha farklıdır. Çünkü günümüzde uluslararası ilişkiler alanında gözlenen değişikliklerle *ekonomik diplomasi*, askerî diplomasinin önüne geçmiştir.²⁴ Bu yüzden askerî güvenlik, yerini ekonomik güvenliğe bırakmıştır. Dolayısıyla federal Kıbrıs'ta bireyler hukukî bakımdan eşit olsalar dahi, iktisadî yönden eşit olmayacaklardır.²⁵ Bu yüzden toplumlar arasında inançsızlık ve kötümserlik duyguları gelişmesi pek muhtemeldir.

Özellikle ekonomik esasa dayalı federal Kıbrıs devletinin menşei, birbirinden farklı şekilde izah edildiği görülmüştür. Bu görüşe göre federal devletin kuruluşu, '*iktisadî bir vakıa*'²⁶ olarak değerlendirilebilecektir. Bu doktrinin tenkide değer tarafları olmasına rağmen, gerçek olan tarafları da vardır. Buna göre Kıbrıs'ta kurulacak federal devletin ekonomik yapısı, şu dört unsur ele alınarak incelenmesinde fayda vardır. Buna göre:

1. Kıbrıs'ta iradî olarak federal bir devletin kurulması, ciddi başarı konusudur. O hâlde bu federal devletin '*iktisadî bütünlüğü*'²⁷ sağlanamazsa, yaşama şansının olması pek mümkün değildir. Dolayısıyla bu konu, etraflı bir şekilde incelenmelidir. Çünkü Kıbrıs'ta siyasal içerikli federal bir devletin kurulması, federasyon ortakları arasında en makul ve en haklı ekonomik kamu düzenini ortaya koyacaktır.

2. Bir görüşe göre Kıbrıs'ta kurulacak federasyon, büyük bir ekonomik gelişmeye imkân sağlayacaktır. Ancak bunun böyle olabilmesi için federe devletlerin olduğu kadar federasyonun '*ekonomik düzeninin*'²⁸ de saptanması gerekecektir. Çünkü federe devletlerden birinin, diğerince sömürülmesine dayanan bir düzen veya buna dönüşebilen bir yapının olması, federasyon kavramının esasına aykırı düşecektir.

3. Diğer bir özellik ise federal Kıbrıs'ta '*ortak ihtiyaçların*'²⁹ neler olduğunun araştırılması ve bunlar için lüzumlu kaynakların saptanması çok önemli bir eylem olacaktır. Çünkü ortak ihtiyaçların salt biçimde karşılanması, sayıca az olan taraf için haksızlıklar doğurabileceği gibi, kurulan düzenin devamını engelleyecektir. Dolayısıyla her konu, ayrı ayrı ele alınıp incelenmesi gerekecektir.

4. Kıbrıs'ta kurulacak federal sistem, '*sosyolojik*' açıdan da ele alınmalıdır. Çünkü federalizm, hukukî olduğu kadar sosyo-ekonomik de bir olgudur.³⁰ Bu açıdan bakılırsa federalizmin "*sürekli gelişme gösteren dinamizmi*"³¹ berrak olarak görülecektir. Aslında bu görüş, *ekonomik entegrasyonun*³² yansımından başka bir şey değildir.

²⁴ Ekonomik diplomasi için bkz... Morse, 1976:184; Tuncer, 1995:98.

²⁵ İnsanların iktisadî eşitsizliği için bkz... Beneton, 1995:94.

²⁶ Federal bir devletin kuruluşunda ekonominin önemi için bkz... Okandan, 1945:59.

²⁷ Bir devletin iktisadî bütünlüğü için bkz... Young, 1941:68.

²⁸ Federasyonda ekonomik düzen için bkz... Tamçelik, 2008:250, 878.

²⁹ Federasyonlarda ortak ihtiyaçların belirlenmesi için bkz... Olgun, 1975:54.

³⁰ Federasyonun sosyo-ekonomik bir olgu olduğuna dair görüş için bkz... Lazure, 1971:38.

³¹ Ekonomik entegrasyon için bkz... Prélôt, 1961:232; Kıbrıs Sorunu, 1975:10.

³² 7 Aralık 1994 tarihinde Prof. Dr. Ahmet Gökdere ile yapılan mülakat.

Sonuç olarak bütün bunlarla ilgili dinamik ve enerjik süreç, durup dinlenmeden ilerleyen ve süratle değişen rekabet dünyasında, federal Kıbrıs'ın kendi mevcudiyetini devam ettirmesinin ilk şartı olarak görülmektedir.

Bu açıdan denilebilir ki, kurulması müzakere masasında planlanan federal Kıbrıs devleti, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarına ters düşmeyen bir ekonomik politika izlemek zorundadır. Gerçi bazı yorumcular, Kıbrıs'taki çözümün belirlenmesinde ekonominin kesinlikle ilk plana alınmasına ve stratejik düşüncelerin gittikçe önemsizleştiğine inanmaktaysalar da bu görüşün pek doğru olmadığı ortadadır.

KAYNAKÇA

"10 Aralık 2002 Tarihli Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli - Annan Plan for Cyprus Settlement - Full Text 10 December 2002", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: BM Çözüm Planları, Tarih: 2002.

"1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Türk Önerileri, Tarih: 1990.

7 Aralık 1994 tarihinde Prof. Dr. Ahmet Gökdere ile yapılan mülakat.

ADAMS, Thomas W. and Alvin J. COTTRELL. **Cyprus Between East and West**, The Washington Center of Foreign Policy Research School of Advanced International Studies The Johns Hopkins University, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968.

AKÇAY, Engin. **Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları**, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2012.

AKKURT, Aydın (der.). **Raif Denктаş Toplu Eserleri - 1**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1997.

AKPINAR, Mehmet Ali. "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", *KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi*, Dosya: BM Önerileri, Tarih: 1992

Background on The Cyprus Problem, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991.

BARUTÇU, Ayla. *Teknik Yardımın Politika, Uygulama ve Değerlendirmesi*, Devlet Planlama Teşkilâtı Uzmanlık Tezi, Ankara, 1974.

BENETON, Philippe. **Toplumsal Sınıflar**, Çev. Hüsnü Dilli, İletişim Yayınları, Presses Universitaires De France, 1995.

- BİLGE, N. **Hukuk Başlangıcı Dersleri**, 5. Baskı, Ankara, 1966.
- "Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz", *KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi*, Dosya: BM Önerileri, Tarih: 1992.
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) Sayılı Kararının Işığında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye**, Siyasî ve Sosyal Araştırmaları Vakfı – SİSAV, İstanbul 1993.
- "BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar'ın Güvenlik Konseyi'ne Sunduğu ve New York Zirvesi'nde Yaptığı Açılış Konuşmasını da İçeren Raporun Tam Metni", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: BM Önerileri, Tarih: 26 Şubat 1990.
- BRAUDEL, Fernand. **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, C. I., Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1989.
- CABLE, Vince. "British Interests and Third World Development", **Rich Country Interest and Third World Development**, Robert Cassen vd. (ed.), Billing & Sons, Great Britain, 1982, s. 182-214 1982.
- COHEN, Andrew. "The Help That Hurts", *The Progressive*, LVIII (January 1994) 1, p. 27.
- "Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialed at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te İmzalanan Zürih Anlaşması", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Zürih Anlaşması Tutanakları, Tarih: 11 Şubat 1959.
- DENKTAŞ, Raif. "Alt Yapısız Kalkınma Olmaz", *Halkın Sesi Gazetesi*, 31 Haziran 1985, No: 309, s. 9.
- DENKTAŞ, Raif. "Dış Yardımın Olumsuz Etkileri", *Söz Gazetesi*, 14 Mart 1984, No: 189, s. 7.
- DOUGHERTY, James E. and PFULTZGRAFF, Jr. Robert L. **Contending Theories of International Relations, A Comprehensive Survey**, Harper & Row Publishers Inc., New York, 1981.
- DURŞUN, Hasan. "Dış Yardımla Ekonomik Büyüme ve Kalkınma", *Kamu-İş Dergisi*, VIII (2006) 4, s. 29-36.
- GAZİOĞLU, Ahmet C. **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl (1958-1960) ENOSİS Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne – 3**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.
- GÖNLÜBOL, Mehmet. **Uluslararası Politika İlkeler – Kavramlar – Kurumlar**, 4. Baskı, Attila Kitabevi, Ankara, 1993.
- İSMAİL, Sabahattin. **Kıbrıs Üzerine Bildiriler**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP) Yayınları, Lefkoşa, 1998.
- JERVIS, Robert. **Perception and Misperception in International Politics**, Princeton University Pres, New Jersey, 1976.

- Kıbrıs Sorunu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sevinç Matbaaları, Ankara, 1975.
- Kıbrıs Sorunu: Gelişmeler ve Görüşmeler**, SİSAV Dışişleri ve Savunma Araştırma Grubu, SİSAV Yayınları, İstanbul, 1990.
- "Kredilerin Kesilmesi Öneriliyor", *Agon Gazetesi*, 10 Temmuz 1990, No: 3099, s. 4.
- LAIPSON, Ellen B. **Cyprus: Status of U.N. Negotiations**, USA Foreign Affairs and National Defense Division – March 8, 1990, Washington, 1990.
- LAZURE, C. **Le Fédéralisme vu a la Lumière de la Théorie Sociologique du Fonctionnalisme, Fédéralisme et Nations**, Les Presses de l'université du, Québec, 1971.
- MORGENTHAU, Hans J. and Thompson, Kenneth W. **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, Alfred a Knoph ve Thompson, New York, 1985.
- MORGENTHAU, Hans J. **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, Knopf, New York, 1963.
- MORSE, Edward L. **Modernization and The Transformation of International Relations**, The Free Press, New York, 1976.
- New York Times*, August 31, 1962.
- OKANDAN, R. G. **Devletin Menşei**, İstanbul, 1945.
- "Olası Bir Federal Çözümün Ekonomik Yönleri ve Etkileri", *KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi*, Dosya: Kıbrıs Türk Tanıtma Vakfı - Atatürk Kültür Merkezi Toplantıları, Tarih: 18 Eylül 1991.
- OLGUN, Aydın. **Kıbrıs'ın Anatomisi**, Ankara, 1975.
- OLGUN, Ergün. "Butros Gali'nin Fikirlerine Ciddi Eleştiri", *Kıbrıs Gazetesi*, 28 Ocak 1993, No: 233, s. 11.
- PADEL FORD, Norman J. and George A. LINCOLN. **The Dynamics of International Politics**, New York, 1962.
- PRÉLOT, I. **Institutions Politiques**, Paris, 1961.
- "Rum Basını Özetleri", *Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi*, 10 Temmuz 1990, s. 4.
- Question of Cyprus, A Documented Story of 28 Years (1960-1988) – Greek and Greek Cypriots Statement**, Report of UN Secretaries General, Reports of The International Press, Agreements, Decisions, Memoirs, Nicosia, 1988.
- "Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992)", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Gali Fikirler Dizisi, Tarih: 1992.

- “Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus (1992)”, *KKTC Dışişleri Bakanlığı Arşivi*, Dosya: BM Çözüm Planları, Tarih: 1992.
- SEWELL, John and MATHIESON, John. “The United States and The Third World: Ties That Bind”, **Rich Country Interest and Third World Development**, Robert Cassen vd. (Ed.), GB: Billing & Sons, 1982, s. 41-93.
- STEPHEN, Michael. **The Cyprus Question**, The British – Northern Cyprus Published by Parliamentary Group, London, 1997.
- ŞİMŞEK, Halil. “Johnson Mektubu ve Türk Amerikan İlişkilerine Etkisi”, **Yeni Dönemde Türk Dış Politikası**, O. Bahadır Dinçel vd. (der.), USAK Yayınları, Ankara, 2010, s. 77-100.
- TAMÇELİK, Soyalp. **Avrupa Birliği-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Münasebetlerinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne İktisadî, Siyasî ve Hukukî Tesirleri**, Nil Yayınları, İzmir, 1997.
- “Kıbrıs’ta Kurulması Düşünülen Federal Sistemde Toplum (Cemaat) Meclisleri ve Özellikleri”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, XI (Temmuz 2010) 2, s. 269-285.
- **Kıbrıs Meselesinin Çözüm Plânları (BM’nin 789 Sayılı Kararına Göre)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008.
- THORP, Willard L. **Cyprus – Suggestions for A Development Programme**, ST/TAO/CYP/I, United Nations Press, New York, 1961.
- TİBİ, Bessam. **Arap Milliyetçiliği**, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1998.
- TODARO, Michael, P. **Economic Development in the Third World Countries**, Longman Inc., New York, 1982.
- TUNCER, Baran. **Milletlerarası İktisadi Yardımlar ve Kalkınma Meselesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1963.
- TUNCER, Hüner. **Eski ve Yeni Diplomasi**, Ümit Yayınları, Ankara, 1995.
- Türkiye – AB İlişkileri**, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- U.S. Assistance to Cyprus**, by The U.S. General Accounting Office – Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C., 1981.
- WHOLACOTT, Martin. “Cyprus: Dealing for Dollars”, *Maclean’s Magazine*, (25 June 1979), s. 29-30.
- YOUNG, George. **Federalism and Freedom**, London, 1941.